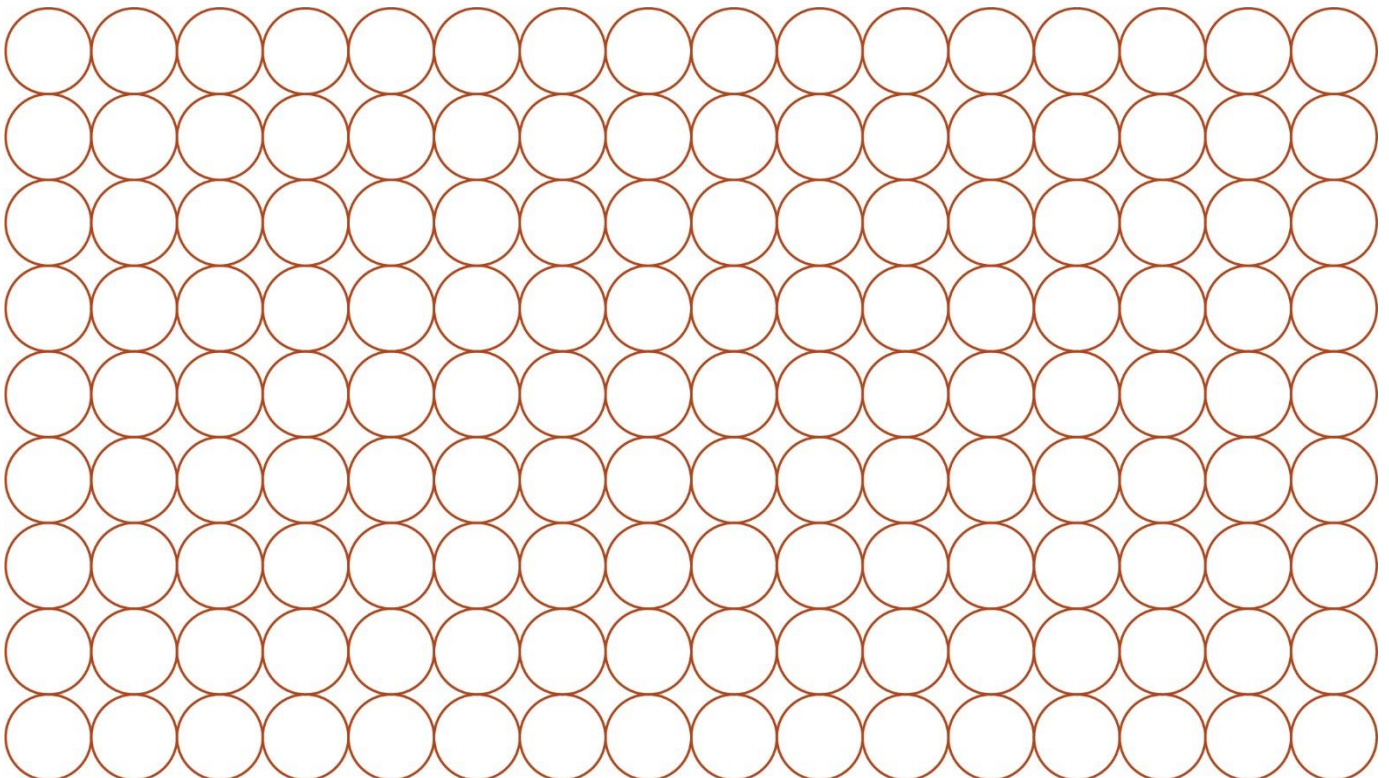

Kommentarmaterial till kursplanen i teckenspråk för hörande

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-482-8

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Om ämnet teckenspråk för hörande och den gemensamma europeiska referensramen för språk.....	5
Kommentarer till kursplanens syfte.....	7
Kursplanens långsiktiga mål.....	11
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	12
Innehållet i ämnet teckenspråk för hörande.....	13
Kommunikationens innehåll.....	13
Avläsa – reception	14
Teckna och samtala – produktion och interaktion.....	17
Kommentarer till kursplanens betygskriterier	20
Betygskriterierna i ämnet teckenspråk för hörande	21

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om ämnet teckenspråk för hörande och den gemensamma europeiska referensramen för språk

De svenska kurs- och ämnesplanerna i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande har en progression i sju steg som sträcker sig genom grundskolan och den gymnasiala utbildningen. Språken har samma generella krav på språkfärdighet oavsett var i skolsystemet eleven befinner sig. Dessutom finns betygskriterier på en tidig nivå för moderna språk och teckenspråk för hörande i årskurs 6. Kursplanen i teckenspråk för hörande är anpassad till språkets speciella karaktär. Teckenspråk skiljer sig från talade språk bland annat när det gäller produktion, reception och grammatiska strukturer samt avsaknad av eget skriftspråk.

Gemensam europeisk referensram för språk (GERS)¹ är utarbetad av Europarådet och är en detaljerad beskrivning av vad en person behöver lära sig för att kunna kommunicera på ett annat språk än sitt förstaspråk. Den är avsedd att användas som utgångspunkt vid utveckling av styrdokument, examensprov och läromedel i språk i Europa. De svenska kurs- och ämnesplanerna i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande ger uttryck för den kommunikativa och handlingsorienterade språksyn som beskrivs i GERS. Det innebär att kursplanerna är uppbyggda kring språkanvändning i handlingar som människor utför i egenskap av individer och sociala aktörer, snarare än kring de byggstenar som bygger upp språket. I kursplanerna används också delar av GERS terminologi. Även grundskolans ämne modersmål som nationellt minoritetsspråk är relaterat till GERS i de delar som är anpassade för elever som lär sig finska, jiddisch, meänkieli och romani chib som nybörjarspråk.

I GERS definieras sex generella nivåer för språkfärdighet: A1, A2, B1, B2, C1 och C2. De beskriver språkfärdighet från nybörjarnivå till avancerad nivå. Varje färdighetsnivå i GERS beskrivs utförligt bland annat när det gäller receptiva (avläsa), produktiva (teckna) och interaktiva (samtala) färdigheter.

¹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/gemensam-europeisk-referensram-for-sprak-gers>

Kurs- och ämnesplanerna motsvarar GERS nivåer från nybörjare² upp till B2. Eftersom stegen i de svenska kurs- och ämnesplanerna är mer detaljerade än GERS nivåer rymmer två svenska steg inom ramen för varje nivå i GERS. Knytningen till GERS nivåer gäller för betyget E i årskurs 6 och 9 och för betygen i gymnasieutbildningens kurser. Den som har fått lägst betyget E bedöms ha nått GERS-nivåerna enligt tabellen nedan. Det betyder att den som har höga betyg kan ha nått högre GERS-nivåer.³

GERS, nivå	Före A1	A1.1	A1.2	A2.1	A2.2	B1.1	B1.2	B2.1	B2.2
STEG			1	2	3	4	5	6	7
Engelska									
Grundskolan				åk 6		åk 9			
Gymnasial kurs							5	6	7
Moderna språk & teckenspråk för hörande									
Grundskolan	åk 6		Elevers val åk 9	Språkval åk 9					
Gymnasial kurs			1	2	3	4	5	6	7

Jämförelsen med GERS gäller betyget E.

² För moderna språk i årskurs 6 finns betygsriterier motsvarande ungefär nivån pre-A1 enligt CEFR Companion Volume (Europarådet 2020). Detta är ett uppdaterat tillägg till GERS. Se <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/gemensam-europeisk-referensram-for-sprak-gers>

³ Se även GERS skala för självbedömning eller checklistorna i Europeisk språkportfölj, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/europeiska-sprakportfolion>

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Tänka, kommunicera och lära

Den inledande texten i kursplanen ger svar på frågan varför engelska finns som ämne i skolan. Den första meningen, *språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära*, är gemensam för alla språkämnen. På det viset betonar kursplanen att syftet med att lära sig språk är detsamma oavsett vilket språk det gäller.

Kursplanen i teckenspråk för hörande visar bilden av ett ämne som ger eleverna möjlighet att delta i ett samhälle med många kontaktytor. Teckenspråket är viktigt som kommunikations- och informationsspråk i olika sammanhang och kan användas inom så skilda områden som politik, utbildning och arbetsliv. Ämnet teckenspråk för hörande skapar möjligheter för eleven att kunna se den egna verkligheten i ett vidare sammanhang och skapa solidaritet och kontakter över kultur- och språkgränser. Att varje elev ska kunna samspela i mötet med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur och språk ingår i skolans uppdrag och finns inskrivet i läroplanen.

Att ingå i olika sociala och kulturella sammanhang bland döva och andra teckenspråksanvändare kan främja den personliga utvecklingen. Ur ett medborgerligt perspektiv är ämnet därför viktigt för att det ger ökade möjligheter för individen att ta del av olika informations- och kunskapskällor och sociala medier även på teckenspråk.

Tilltro till sin förmåga

Ett av huvudsyftena med undervisningen i teckenspråk för hörande är att eleverna ska utveckla *tilltro till sin förmåga att använda svenskt teckenspråk i olika situationer och för skilda syften*. Motivet till det här syftet är vetskapen om att ett gott självförtroende är grundläggande för att våga delta språkligt i olika situationer och sammanhang. Det kan vara allt från samtal om en teaterföreställning på teckenspråk till deltagande i sammanhang där teckenspråk är kommunikationsspråket. Med tilltro till sin förmåga att kommunicera på andra språk kan eleverna möta nya människor, lära känna nya platser och lämna invanda språkliga miljöer. Trygghet och språklig säkerhet gör att man kan vara den man är på fler än ett språk.

Eleverna ska i sin språkundervisning få möjlighet att utveckla sin *flerspråkighet*, det vill säga en kommunikativ kompetens där alla språkkunskaper och språkerfarenheter ingår, och där språken är förbundna med och påverkar varandra. I olika situationer använder eleven på ett flexibelt sätt delar av denna kompetens för att effektivt kommunicera med en samtalspartner. Elevernas *flerspråkighet* är en tillgång såväl för den enskilda eleven som för undervisningen i stort. Eleverna ska få tillfälle att reflektera över vilka språkkunskaper de redan har och pröva hur de kan användas när de lär sig nya språk. Undervisningen ska stödja eleverna i att bygga broar mellan språken.

Genom interkulturella erfarenheter och möten utvecklas individens sociokulturella kunskap, det vill säga kunskaper om vad som är accepterade koder och värderingar i andra kulturer. Detta kan på sikt leda till förståelse för olika kulturer och interkulturell medvetenhet. Kunskaper i teckenspråk kan på så vis bli viktiga för elevernas perspektiv på värdegrundsfrågor.

Allsidig kommunikativ förmåga

Undervisningen i teckenspråk för hörande ska ge eleverna möjlighet att utveckla en *allsidig kommunikativ förmåga*. I en sådan förmåga ingår såväl sociala som interkulturella och språkliga aspekter.

De sociala och interkulturella aspekterna innebär att man kan anpassa sitt språk till olika situationer, syften och mottagare. I denna förmåga ingår att känna till och så långt som möjligt använda de kulturella koder och det språkbruk som behövs för att kunna kommunicera i både formella och informella situationer. Det kan handla om teckenval, språkmarkörer för artighet, hur man inleder ett samtal, hur man uppträder i olika sammanhang eller tackar och säger nej.

Den kommunikativa förmågan innefattar även en ökande grad av *språklig säkerhet*. Det innebär att man i möjligaste mån behärskar språkets form, det vill säga bokstavering, tecken, satsbyggnad och icke-manuella markörer. Syftet med detta är att utveckla komplexiteten och precisionen i elevernas språk. Med kunskaper om språkets form kan eleverna utveckla förmågan att uttrycka sig och kommunicera i allt mer avancerade och krävande sammanhang.

Strategier för att underlätta kommunikation

Ibland uppstår situationer där man försöker förmedla ett budskap, men upplever att man inte lyckas nå fram till mottagaren. I andra situationer kan det vara svårt att som mottagare förstå ett budskap. Det kan handla om teckenval, orala komponenter, formuleringsförmåga eller förmåga att anpassa sig till situation och mottagare. Då behöver man kunna kompensera detta genom till exempel omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är därför att eleverna ska utveckla och *kunna använda olika strategier*, tillvägagångssätt, så att de övervinner dessa hinder i kommunikationen. Vår digitaliserade värld ger rika möjligheter att

kommunicera oberoende av tid och rum och erbjuder olika möjligheter att använda digitala verktyg.

Egna erfarenheter

När man börjar studera ett språk och var och hur det språket används, väcks ofta frågor om den egna språkliga situationen i jämförelse med målspråket. Syftet att *sätta innehållet i relation till egna erfarenheter, livsvillkor och intressen* handlar om att eleverna ska få reflektera över skillnader och likheter mellan egna erfarenheter och sammanhang där teckenspråket används. När undervisningen knyts till elevernas förkunskaper, erfarenheter och behov skapas meningsfulla och funktionella sammanhang. Man brukar tala om elevens förförståelse.

Kulturella och sociala förhållanden

Ett centralt syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är att eleverna ska få kunskaper om och *utveckla förståelse av olika livsvillkor samt kulturella och sociala förhållanden i olika sammanhang där teckenspråk används*. Sådana kunskaper är en förutsättning för att eleverna ska kunna förstå nyanser, referenser och även underförstådda betydelser i språket, till exempel i möten med människor eller i litteratur och film.

Genom att eleverna får veta mer om livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella företeelser i olika sammanhang där teckenspråk används, får de möjlighet att reflektera över likheter och skillnader jämfört med den egna situationen, utan att för den skull direkt värdera dem. På det sättet finns det en central koppling mellan värdegrundsfrågor och undervisningen i teckenspråk för hörande.

Söka, värdera och välja källor

Många elever har med sig kunskaper i språk från omvärlden utanför skolan: från familjen, övrig omvärld, erfarenheter och intressen. Mängden information som finns tillgänglig via olika medier är enorm, och möjligheterna att hitta intresseväckande material på teckenspråk är relativt goda. Om eleverna ska kunna tillägna sig ett språk effektivt, är det viktigt att de får möta språket i sammanhang som är begripliga och intresseväckande för dem. Det är samtidigt viktigt att språket ligger på en nivå som innebär vissa språkliga utmaningar.

Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är därför att eleverna ska få möjlighet att *söka, värdera, välja och tillägna sig innehållet i svenskt teckenspråk från olika källor*. Tanken med detta är att eleverna ska få lära sig att hitta egna vägar till information som intresserar dem och vänja sig vid att ta vara på det språk som finns tillgängligt i omvärlden.

Hjälpmedel för lärande

För att stödja och utveckla elevernas lärande är det centralt att undervisningen ger dem förutsättningar att *använda olika hjälpmedel för lärande, förståelse, skapande och kommunikation.*

Genom att eleverna tränar på att använda olika medier som hjälpmedel i språkundervisningen, får de tillgång till ett inflöde av levande och dynamiskt språk att bearbeta och tillägna sig. De får då också en kanal för att uttrycka sig på ett kreativt sätt. På så sätt kan deras språk utvecklas i ett autentiskt och omedelbart sammanhang.

Intresse för språk och kulturer samt nyttan med språkkunskaper

Texter och kunskaper om livsvillkor och kulturella företeelser i sammanhang där teckenspråk används kan ge eleverna nycklar till att förstå språket. En viktig uppgift för undervisningen i teckenspråk för hörande blir därför att *stimulera elevernas intresse för språk och kulturer.*

Den teckenspråkiga gemenskapen sträcker sig över hela världen och kulturen är starkt präglad av att teckenspråket är ett visuellt språk, att det inte har någon skriven form, att det är en minoritet av landets befolkning som har det som sitt primära språk och att bara mycket få döva och hörselskadade föds i familjer där teckenspråket är kommunikationsspråk. Kunskaper om omvärlden och kultur i vid bemärkelse inom sammanhang där teckenspråk används, är både en viktig del i förståelsen av texter och samtal och kan bidra till nya perspektiv för eleverna.

Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är också att skapa insikt om *nyttan av språkkunskaper.* Vi lever i en globaliserad och digitaliserad värld, olika språk omger oss i vardagen och används inom i stort sett alla områden: privat, i samhället, i olika medier, i arbetslivet och i studiemiljöer nationellt och internationellt. Det är därför angeläget för skolan att skapa motivation för elever i svensk skola att studera språk.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet teckenspråk för hörande är:

- *förståelse av det svenska teckenspråket,*
- *förmåga att formulera sig och kommunicera på svenskt teckenspråk,*
- *förmåga att anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang, och*
- *förståelse av kulturella och sociala förhållanden bland döva och andra teckenspråkiga i olika sammanhang och situationer, nationellt och internationellt.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges för ämnet i elevens val att eleverna ska möta innehållet *information på teckenspråk, till exempel vägbeskrivningar*. Det innebär att information på teckenspråk är obligatoriskt innehåll. Men likaväl som att möta vägbeskrivningar, kan eleverna möta instruktioner eller nyheter.

Progression

Den övergripande progressionen i det centrala innehållet motsvarar utvecklingen av den språkliga förmågan hos eleverna. Kursplanen rör sig från korta, enkla samtal samt dialoger och berättelser om sådant som är välbekant för eleverna till längre, sammanhängande tal och texter om ämnen som är elevnära men samtidigt aktuella.

Samhällsföreteelser i olika sammanhang och områden där språket används studeras genom hela grundskolan, och följer samma typ av progression: konkreta och näraliggande företeelser i de tidigare årskurserna och mer komplexa i de senare årskurserna.

Elevens val och språkval

I många stycken kan det centrala innehållet te sig likartat eller identiskt för teckenspråk för hörande inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval, trots att språkvalet är den större kursen. Kursplanen har dessa likartade skrivningar eftersom mycket innehåll, till exempel olika texttyper eller strategier, inte har någon angiven svårighetsgrad. Däremot beskriver betygskriterierna med vilken kvalitet eleverna tillämpar det centrala innehållet.

Innehållet i ämnet teckenspråk för hörande

Det centrala innehållet i teckenspråk för hörande, såväl i elevens val som i språkval, är genomgående indelat i tre delar: ”Kommunikationens innehåll”, ”Avläsa – reception”, ”Teckna och samtala – produktion och interaktion”. Indelningen har sin grund i den tidigare nämnda gemensamma europeiska referensramen för språk, GERS. I denna syns den kommunikativa språkliga kompetensen hos den som studerar språk i olika språkliga aktiviteter. Av dessa används i kursplanen reception, produktion och interaktion. Var och en av dessa aktiviteter kan förekomma i samband med teckenspråk och teckenspråkiga texter.

Det finns en tydlig tanke bakom ordningsföljden mellan delarna i ämnets centrala innehåll: ”Kommunikationens innehåll” anger vad eleverna avläser, tecknar och samtalar om. Det är alltså ett slags generalinstruktion till ”reception” och ”produktion och interaktion”.

Reception, det vill säga förmågan att avläsa teckenspråk, är nödvändig för att kunna interagera och själv producera något. Det som eleverna avläser är ofta mer omfattande och har en högre svårighetsgrad än det som de själva producerar eller interagerar kring. Därför ligger innehållet som handlar om reception före det som handlar om produktion och interaktion.

Texten som följer kommenterar det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena.

Kommunikationens innehåll

I det här kunskapsområdet anges de ämnesområden och sammanhang som eleverna ska få avläsa, teckna om och samtala om. Det kan till exempel handla om vardagsliv i olika sammanhang där teckenspråk används eller om olika intressen som eleverna har. I praktiken kommer kunskapsområdena ”reception” och ”produktion och interaktion” att integreras i detta kunskapsområde.

Intressen, personer och platser

Generellt är det betydelsefullt att eleverna kan relatera det som behandlas i undervisningen till sin egen verklighet. Förförståelse i någon form har stor betydelse för hur man tillägnar sig det språkliga inflödet. Därför anger kursplanen att det centrala innehållet här, både i elevens val och i språkval, ska vara *ämnesområden som är välbekanta för eleverna*.

I språkval i mellanstadiet och i elevens val är *vardagliga situationer, intressen, personer och platser* närliggande ämnen som ska behandlas. Det kan handla om det som verkligen finns runt eleven: familj, kamrater, skolgården. I språkval i högstadiet byggs innehållet på med *aktiviteter och händelser*. Progressionen kan bestå i att även platser och personer som man kommunicerar kring blir mer avlägsna såväl fysiskt som i förhållande till elevernas erfarenhet.

Många elever, inte minst i tonåren, upplever det som angeläget att få samtala om etiska frågor. Därför ska undervisningen i elevens val behandla *åsikter och känslor* och i språkval i högstadiet även *erfarenheter*.

Vardagsliv och levnadssätt

Kunskaper om miljöer där teckenspråk används har stor betydelse för att eleverna ska kunna delta i samtal och annan kommunikation. I elevens val handlar det om *vardagsliv och levnadssätt i olika sammanhang där teckenspråk används*. I språkval i högstadiet utvidgas innehållet till att omfatta även *sociala relationer*.

Begreppet kultur har en mycket vid betydelse i kursplanen och innefattar kulturtraditioner, värderingar och centrala begrepp i olika grupper och sociala sammanhang där teckenspråket används. Det handlar om att kunna se och förstå mönster, men samtidigt undvika kollektiva stereotyper. För att kunna göra detta kan eleverna behöva stöd för att uppmärksamma och bli medvetna om kommunikationsmönster i sina egna olika vardagliga sammanhang. I språkval i högstadiet ska eleverna därför även beredas möjlighet att sätta sina kunskaper om olika förhållanden i relation till *egna erfarenheter och kunskaper*.

Avläsa – reception

Det här kunskapsområdet handlar om hur man förstår och tolkar det man avläser. I kursplanen för teckenspråk för hörande används begreppet teckenspråkiga texter som benämning på inspelat teckenspråk i olika genrer. Kursplanen skiljer därmed på tecknat språk och teckenspråkiga texter. Denna användning av textbegreppet motiveras av att beskrivningarna på så sätt blir tydligare.

Teckenspråk och teckenspråkiga texter

Både i elevens val och i språkval lyfts *tydligt teckenspråk och enkla teckenspråkiga texter som är instruerande, beskrivande och kontaktskapande, från olika medier* fram som centralt innehåll. I elevens val och i språkval i mellanstadiet kan teckenspråket även förekomma *i kombination med illustrationer*. Kontaktskapande kan exempelvis innebära förfrågningar, chatt eller andra former av samtal eller informationsutbyten som sker mellan människor, direkt eller via digitala medier. Att materialet som används i undervisningen hämtas från olika medier är viktigt för variationens och omfattningens skull. Teckenspråk som är tydligt tecknat kan till exempel även framföras av personer som inte har teckenspråk som förstaspråk.

Dialoger och samtal

Receptionen sker i form av *dialoger och samtal*. Progressionen består i att det som eleverna avläser blir allt mer varierat. Dessutom introduceras efter handinslag som blir mer krävande att avläsa. Språket i *intervjuer*, som tillkommer i språkval i högstadiet, kan till exempel präglas både av varierande tempo och varierande teckenval.

Sakprosa och skönlitteratur

Med genre menas en typ av framställning som kännetecknas av en viss uppsättning stildrag eller innehållsliga faktorer och som ofta har en speciell användning. Videosamtal, dikter, nyhetsuppläsningar och barnprogram utgör några exempel på genrer. Kursplanen i teckenspråk för hörande betonar, utan att begreppet genre nämns, betydelsen av att eleverna får möta olika typer av framställningar.

Teckenspråkiga texter, såväl sakprosa som skönlitteratur, ingår i det centrala innehållet i teckenspråk för hörande. Både i elevens val och i språkval ska eleverna få möta teckenspråkig sakprosa dels i form av *teckenspråkiga texter som är instruerande (och) beskrivande*, dels som *information på teckenspråk*. Exemplet i kursplanen är valt för att betona vikten av att eleverna uppmuntras till att se omvärlden som en resurs och en möjlighet i sin språkutveckling.

De skönlitterära texterna och inslagen finns i högstadiet i form av *berättelser och annan fiktion på teckenspråk, även i dramatiserad form*. Det centrala här är att eleverna ges ordentligt utrymme att bredda sin repertoar.

Strategier

Begreppet ”strategi” förekommer ofta i kursplanen. Strategi är ett samlingsbegrepp för olika metoder eller handlingsätt vid kommunikation eller i elevernas lärande. Strategier kan vara medvetna eller delvis omedvetna, de kan vara planerade eller spontana. De kan också vara mer eller mindre effektiva. Att använda olika hjälpmedel som till exempel lexikon eller datorprogram är en typ av strategi.

Alla människor behöver och använder strategier för att förstå, göra sig förstådda, kommunicera och lära. Inte minst nybörjare i språk behöver under en lång tid kompenserande strategier när språkkunskaperna inte riktigt räcker till. Efter hand som språkfärdigheten ökar minskar behovet av rent kompensatoriska strategier, men man fortsätter att använda kommunikativa strategier.

Eleverna behöver bli medvetna om vilka strategier som står till buds. De behöver också hjälp att hitta effektiva strategier både för att kommunicera och för att utveckla sina språkkunskaper. Genom undervisningen kan eleverna få stöd i att öka sin medvetenhet om verkningsfulla strategier, så att de kan välja att handla på sätt som är anpassade till situation och syfte och som ger goda resultat.

Strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och detaljer

Strategier för att lättare förstå teckenspråk går ut på att man använder sin förförståelse för att kunna göra så goda gissningar eller uppskattningar som möjligt av det man inte förstår. Eleverna ska alltså ges möjlighet att utveckla sin ”guessing competence”, det vill säga sin förmåga att dra så logiska slutsatser som möjligt om innehållet i ofullständiga eller otydliga budskap. Konkret kan detta

handla om att *gissa och dra slutsatser med hjälp av sammanhanget*, vilket är den strategi som exemplifieras för att uppfatta betydelsebärande enheter i språkval i mellanstadiet.

I elevens val uttrycks detta som *strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och dra slutsatser om innehållet*, medan innehållet i språkval i högstadiet är mer utvidgat och formulerat som *strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och förstå sammanhang samt för att anpassa avläsningen till framställningens form och innehåll*. Det kan till exempel betyda att man har strategier för sitt avläsande när man försöker tolka om en person är glad eller arg, eller försöker uppfatta ett indirekt budskap. Genom sådana processer, som ofta sker gradvis, kan luckor i budskapet fyllas ut genom slutledning för att man ska få en mer utförlig bild av budskapets betydelse och beståndsdelar. De luckor som fylls ut genom slutledning kan botten i språkliga begränsningar eller i besvärliga receptiva villkor som störande omgivning eller dålig bildöverföring. Framgångsrika strategier är alltid helt situationsbetingade, det vill säga de används bara i den utsträckning som krävs för att förstå det aktuella budskapet.

Att söka, värdera och välja texter från olika medier

Omvärlden är en i det närmaste outtömlig källa för autentiskt språk. Det finns en bredd i utbudet av information som tillgodoser de flesta intressen. Det gör att det finns stora möjligheter för eleverna att arbeta med teckenspråk från många skilda sammanhang.

I språkval i mellanstadiet handlar det om *sökning av mycket enkel, tydlig information i anvisade teckenspråkiga källor av olika slag*. Här handlar det alltså om mycket grundläggande informationssökning i texter som läraren redan valt. Vidare ska undervisningen i elevens val behandla hur man gör för att *orientera sig i anvisade teckenspråkiga källor av olika slag*. Eleverna i språkval i högstadiet ska arbeta med *sökning av enkel information i ett avgränsat urval av teckenspråkiga källor av olika slag*. Här krävs alltså en högre förmåga att tolka och förstå innehållet i det man arbetar med. Så småningom ska eleverna, på ett allt mer ändamålsenligt sätt, använda den valda informationen *i egen produktion och interaktion*.

Språkets form och struktur

I allsidig kommunikativ förmåga, som är ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande, ingår även kunskaper om språkets form och struktur. Eleverna tillgodosör sig studier av språkliga strukturer bättre när de upplever att strukturen fyller ett omedelbart behov och har ett tydligt syfte i kommunikationen. Detta är innebörden i den tidigare nämnda funktionella och kommunikativa språksynen, och därför anger kursplanen att eleverna både i elevens val och i språkval ska studera *språkliga företeelser [...] i det språk eleverna möter*. Detta språk kan finnas i teckenspråkiga texter som eleverna själva väljer och kan exempelvis vara i form av nyheter eller drama.

Eftersom de språkliga företeelserna varierar tar det centrala innehållet upp några centrala företeelser men det kan även röra sig om andra företeelser beroende på sammanhang. I språkval i mellanstadiet ska betoningen ligga på *icke-manuella markörer samt spatiala och simultana särdrag*. I elevens val ska *tecken, munrörelser och icke-manuella markörer* behandlas; likaså i språkval i högstadiet där även *bokstavering och satsbyggnad* ingår.

Kursplanen anger alltså inget detaljerat obligatoriskt innehåll och ingen obligatorisk ordningsföljd för vilka grammatiska företeelser eleverna ska få undervisning i och om. Detta kommer sig av att kursplanen utgår från att kommunikationen är primär. Språkliga element och grammatiska strukturer ska därför tas in i undervisningen först när de fyller ett funktionellt syfte för att förtydliga och berika kommunikationen.

Anpassning efter syfte och mottagare

En viktig del av den språkliga medvetenheten är förmågan att se och reflektera över hur språket faktiskt används i autentiskt material, och utifrån detta utveckla sitt eget språk. I språkval i mellanstadiet handlar det om *hur tecken och vardagsfraser används i olika situationer*. I elevens val finns innehållet *hur ord bokstaveras och används i teckenspråk i olika situationer*. I språkval i högstadiet gäller det *hur olika markörer används för att inleda och avsluta olika typer av samtal och teckenspråkiga texter*.

Eleverna får på detta sätt möjlighet att iaktta och reflektera över hur språket kan anpassas efter mottagare och syfte. Förmågan att anpassa sitt språk till olika situationer är, som tidigare påpekats, central för att man ska kunna kommunicera framgångsrikt i formella och informella sammanhang.

Teckna och samtala – produktion och interaktion

I kunskapsområdet ”Teckna och samtala – produktion och interaktion” uttrycks, med några små modifieringar, samma genrer som under ”Avläsa – reception”, Tanken är att eleverna även ska få tillfälle att skapa olika typer av framställningar i sin produktion och interaktion, och att de med stigande språklig förmåga ska få arbeta mer medvetet med specifika stildrag i dessa.

Undervisningen ska sammantaget i de olika årskurserna behandla texttyperna *presentationer, instruktioner, meddelanden, berättelser och beskrivningar* på teckenspråk. Eleverna i språkval ska i högstadiet ges möjlighet att arbeta med dessa *på sammanhängande teckenspråk*. Det är en kvalitet som inte tas upp i elevens val, eftersom den språkliga förmågan ännu inte nått så långt där.

Enkla dialoger i språkval i mellanstadiet blir i såväl elevens val som språkval i högstadiet *samtal för kontakt och kommunikation*. Förmågan att förstå och uttrycka sig i kommunikativa situationer ska alltså utvecklas redan från början inom ramen för den funktionella och kommunikativa språksynen.

Strategier vid produktion och interaktion

När den språkliga förmågan inte räcker till behöver eleverna anpassa sitt språk till uppgiften och/eller mottagaren. De strategier som är ett centralt innehåll i kunskapsområdet som rör produktion går ut på att eleverna ska kunna förtydliga eller stärka budskapet i den egna kommunikationen. *Omformuleringar* nämns för elevens val och för språkval i högstadiet.

Strategier vid interaktion innefattar både receptiva och produktiva strategier. I ett samtal, en diskussion eller i ett videosamtal kan deltagarna använda sig av olika strategier för att stärka samarbetet och se till att samtalet utvecklar sig i rätt riktning. Att kunna välja rätt strategi för rätt tillfälle kan bidra till ömsesidig förståelse och ett fokuserat angreppssätt. Eftersom samtalsituationen är så grundläggande för kommunikationen även på nybörjarnivå, finns strategier för interaktion som innehåll redan från början i ämnet. Interaktion blir allt mer vanlig via digitala medier och plattformar och samtal här kan pågå på såväl teckenspråk som i skriftlig form.

Förmågan att använda interaktiva strategier hänger intimt samman med att vilja och våga förstå och uttrycka sig. Att redan från början skapa en tillåtande och stödjande atmosfär i klassrummet gör att eleverna vågar gissa och att de vågar använda det ännu begränsade språk de har tillgång till.

I språkval i mellanstadiet finns *strategier för att underlätta samtal, till exempel gester och frågor*. I elevens val ska undervisningen behandla *strategier för att underlätta samtal, däribland omformuleringar, frågor och visualisering*. Detta handlar om att få ett enklare samtal att inte stanna upp. I språkval i högstadiet handlar strategierna vid interaktion om *att bidra till och underlätta samtal och digital interaktion*. Här betonas ett mer aktivt och drivande förhållningssätt. Ett sätt att bidra till att samtalet utvecklas kan vara att ställa uppföljande frågor, be om förtydliganden eller stödja samtalspartnern genom att med korta, enkla fraser och signaler förmedla att man förstår.

Interaktion sker oftast här och nu, även via digitala medier, och kan innefatta ogillande eller bekräftande tecken eller markörer som uttrycker ironi eller gillande. Medvetenhet om att gester, markörer och kroppsspråk har innebörder som kan skilja sig åt i olika sammanhang, det vill säga att kunna tolka och använda sådana sociokulturella inslag rätt, är ofta avgörande för framgångsrik kommunikation.

Språkliga företeelser

Utgångspunkten för arbetet med språkets formsystem är inte någon grammatisk steg i kursplanen. Det som betonas är i stället vad eleverna ska kunna göra med språket: ställa frågor, berätta om sådant som engagerar dem och förstå teckenspråkiga texter. Därför anges inte någon fast ordning i vilken eleverna ska studera olika grammatiska moment.

Så långt det är möjligt ska undervisningen uppmärksamma sådana formelement som är nödvändiga för att få kommunikationen att fungera. Eleverna har sinsemellan olika behov av arbete med språkets formelement. Det kan bland annat bero på vilket sätt de tillägnar sig språket. I praktiken innebär detta att olika elever behöver stärka olika formella språkliga kvaliteter, inte minst för att kunna anpassa språket till syfte och mottagare. Av den anledningen ska det innehåll som omfattas i punkten om språkliga företeelser tas upp i den omfattning och det djup som krävs för att språket ska fungera tillsammans med innehållet i kommunikationen.

Att bearbeta egna framställningar

Kursplanen lyfter fram en processinriktad syn på elevernas utveckling av framställningar. Som nybörjare har eleverna haft fokus på att iaktta och reflektera över hur språket faktiskt används och utifrån detta även kunnat arbeta med att förbättra det egna språket. Ett medvetet processinriktat arbete bedöms fungera i högstadiet. Därför finns innehållet *bearbetning av egna framställningar [...]*.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen inom ramen för den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet som skiljer sig åt mellan olika stadier, och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammanfattad bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och prövning.

Betygskriterierna i ämnet teckenspråk för hörande

Betygskriterierna är indelade i fyra stycken:

- Det första stycket utgår från det första långsiktiga målet och handlar om förståelse av det svenska teckenspråket.
- Det andra stycket utgår från det andra och det tredje långsiktiga målet och handlar om framställning.
- Det tredje stycket utgår från det andra och det tredje långsiktiga målet och handlar om interaktion.
- Det fjärde stycket utgår från det fjärde målet och handlar om förståelse av kulturella och sociala förhållanden där språket används.

Betygskriterierna i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande är samordnade inbördes. I dessa ämnen kan ett visst värdeord förekomma på olika betygssteg i olika årskurser. (Se avsnittet ovan ”Om ämnet teckenspråk för hörande och den gemensamma europeiska referensramen för språk”.) Orsaken till att ett värdeord inte är reserverat för ett betygssteg i alla årskurser, som i många andra ämnen, har att göra med att ämnets progression delvis uttrycks med hjälp av betygskriterierna.

I vissa stycken av betygskriterierna används flera värdeord i följd, till exempel [*Eleven formulerar sig*] i *någon mån varierat, relativt tydligt och relativt sammanhängande*. Sådana värdeord utgör tillsammans en helhet.

I betygskriterierna är värdeorden genomgående fetmarkerade. För enkelhets skull är även ordet *och* fetmarkerat vid uppräknings av värdeord förutom i formuleringarna om anpassning av språket till syfte, mottagare och situation.

Förstå det svenska teckenspråket

Betygskriteriernas första stycke är avsett att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens receptiva förmåga, det vill säga *förståelse av det svenska teckenspråket*.

Uttrycket *förstå och tolka*, som finns i betygskriterierna i språkval årskurs 9, ger ett stort utrymme att bedöma elevens förståelse på mycket olika sätt.

Formuleringen uttrycker att förståelse av språket dels handlar om att förstå den bokstavliga betydelsen, dels om att tolka innebörden. *Förstå och tolka* är tänkt att uppfattas som en helhet vilket innebär att de flesta sammanhang som syftar till att

bedöma elevens förståelse är avsedda att innehålla båda dimensionerna. För nybörjare i språket torde betoningen naturligt ligga på förståelse av den bokstavliga betydelsen. I elevens val samt i årskurs 6 används därför endast uttrycket *förstå*. I takt med att eleven vidgar sin språkliga repertoar ökar behoven av att tolka innebörder i språket.

De värdeord som beskriver hur god elevens förståelse är uttrycker både kvantitet och kvalitet. Detta beskrivs med värdeord som *vanliga, enkla tecken och enkla fraser, enkel bokstavering, det mest väsentliga* (av innehållet), *huvudsakligt innehåll, helheten, tydliga detaljer* eller *väsentliga detaljer*. Vid bedömningen kan läraren vara betjänt av att själv identifiera vad som utgör exempelvis tydliga detaljer i det språk som eleven har försökt att förstå.

Det första stycket i betygskriterierna för årskurs 9 avslutas med en formulering som handlar om hur verkningsfullt eleven kan integrera material som eleven har tagit del av på teckenspråk i sin egen produktion och interaktion. I betygskriterierna kallas sådant material även *källor*. Det framgår också att eleven ska välja vilket innehåll från källorna som eleven vill inkludera. Progressionen går från *enkel information i anvisade teckenspråkiga källor* i elevens val till *enkel information från ett avgränsat urval av teckenspråkiga källor* i språkval. Bedömningen görs alltså med utgångspunkt i ett anpassat antal källor.

Framställningar

Det andra och tredje stycket i betygskriterierna beskriver elevens förmåga att kommunicera och anpassa språket.

I det andra stycket riktas uppmärksamheten mot kommunikationens produktiva delar. Dessa kallas i betygskriterierna för *framställningar*. En framställning kännetecknas av att eleven formulerar sig till en eller flera personer och att det finns eller har funnits möjlighet för eleven att tänka igenom språk och innehåll. Uttrycket *formulerar sig* är avsett att i någon mån förstärka intrycket av just möjligheten att tänka efter. Framställningar förekommer både som en del av samtal och i form av anföranden.

I stycket framgår att framställningarna ska vara *av olika slag*. De olika slagen framgår av det centrala innehållet. I årskurs 9 är avsikten att *olika slag* ska säkerställa att det finns en innehållslig bredd i betygsunderlaget. *Olika slag* kan även handla om hur framställningarna har tillkommit, till exempel i vilken mån eleven haft möjlighet att förbereda sig och om framställningarna producerats vid ett enstaka tillfälle eller om de har genomgått bearbetning.

I betygskriteriernas andra och tredje stycken används kombinationer av flera värdeord. Det beror på att de olika värdeorden beskriver olika kvaliteter av förmågan att använda språket. Värdeorden avser i sin tur att synliggöra de olika kvaliteterna.

Nedan följer en översikt av vilka kvaliteter det andra stycket omfattar och vilka värdeord som används.

Framställningar: språkets omfång och bredd

Värdeorden *mycket enkelt*, *enkelt*, och *i någon mån varierat* avser att rikta uppmärksamheten mot framställningarnas sammantagna omfång och bredd. Med detta avses elevens val av tecken och uttryck, grammatiska strukturer och meningsbyggnad samt framställningarnas innehållsliga djup och bredd. På samma sätt som i betygskriterierna för övrigt, behöver värdeorden tolkas i relation till ämnesplanens syfte, centrala innehåll och till den undervisning som bedrivits.

Framställningar: språkets precision

Värdeorden *i huvudsak begripligt*, *begripligt* och *relativt tydligt* uttrycker hur tydligt och klart eleven kan förmedla något till andra och står i relation till uppgifternas svårighetsgrad. I bedömningen kan läraren beakta i vilken grad det innehållsliga sammanhanget och elevens val av tecken, uttryck och strukturer bidrar till tydlighet. Läraren kan även väga in hur oklarheter och fel påverkar framställningarna och möjligheterna att ta till sig innehållet. Språklig korrekthet nämns dock inte uttryckligen. Detta har att göra med att det centrala i bedömningen är att synliggöra vad eleven kan snarare än vad eleven inte kan. Avsikten är att undvika en bedömning som handlar om hur många fel eleven får göra för ett visst betyg. Samma värdeord finns även i stycket om interaktion, se nedan.

Framställningar: textbindning och struktur

I stycket om framställningar ryms även en bedömning av i vilken grad eleven kan formulera sig sammanhängande. Detta uttrycks med hjälp av värdeorden *med (enstaka) vanliga tecken och fraser*, *med bokstaving*, *med fraser och meningar*, *till viss del sammanhängande* och *relativt sammanhängande*. I bedömningen kan läraren i årskurs 9 till exempel beakta hur väl eleven knyter samman satser och meningar på olika sätt.

Interaktion

I det tredje stycket beskrivs de kvaliteter som är särskilt relevanta vid bedömning av kommunikationens interaktiva delar.

Interaktion kännetecknas av att en elev växlar mellan produktion och reception i samspel med en eller flera andra personer. Eleven behöver också vara beredd på att ta emot och bemöta reaktioner på det som eleven själv uttryckt. I betygskriterierna används formuleringen *uttrycker sig* som i någon mån avser att spegla den relativa grad av spontanitet som detta innebär.

I stycket används kombinationer av flera värdeord. För en motivering, se avsnittet ”Framställningar”. Nedan följer en översikt av vilka kvaliteter det tredje stycket omfattar och vilka värdeord som används.

Interaktion: språkets precision

Värdeorden *i huvudsak begripligt*, *begripligt* och *relativt tydligt* inom interaktion beskriver i vilken utsträckning eleven, enligt lärarens bedömning, kan göra sig

förstådd. I betygskriterierna för betyget C i årskurs 9 elevens val framgår att i interaktion behöver eleven kunna uttrycka sig *enkelt och begripligt med bokstavering, tecken, fraser och meningar*, medan det i framställningar handlar om att eleven kan uttrycka sig *enkelt och relativt tydligt med bokstavering, fraser och meningar*. Det innebär att elevens interaktion behöver vara begriplig men framställningar dessutom relativt tydliga. Det innebär också att delar av den begripliga interaktionen kan bestå av enstaka tecken. De relativt tydliga framställningarna måste däremot alltid vara uppbyggda av mer än enstaka tecken. Att på detta sätt ha ett annat värdeord inom interaktion beror på att interaktion kräver ett större mått av improvisation än framställningar och att enstaka tecken ibland är en naturlig del i ett samtal.

Interaktion: anpassning

Det tredje stycket rymmer för det högsta betyget i språkval årskurs 9 även en bedömning av elevens förmåga att anpassa språket till olika syften, mottagare och situationer. Värdeordet är *i någon mån anpassat*. Anpassning till olika syften, mottagare och situationer finns som en punkt i de långsiktiga målen och ska alltså vara en del av bedömningen av interaktion från denna nivå. I bedömningen kan läraren beakta till exempel teckenval eller hur frågor eller annan respons påverkar interaktionerna.

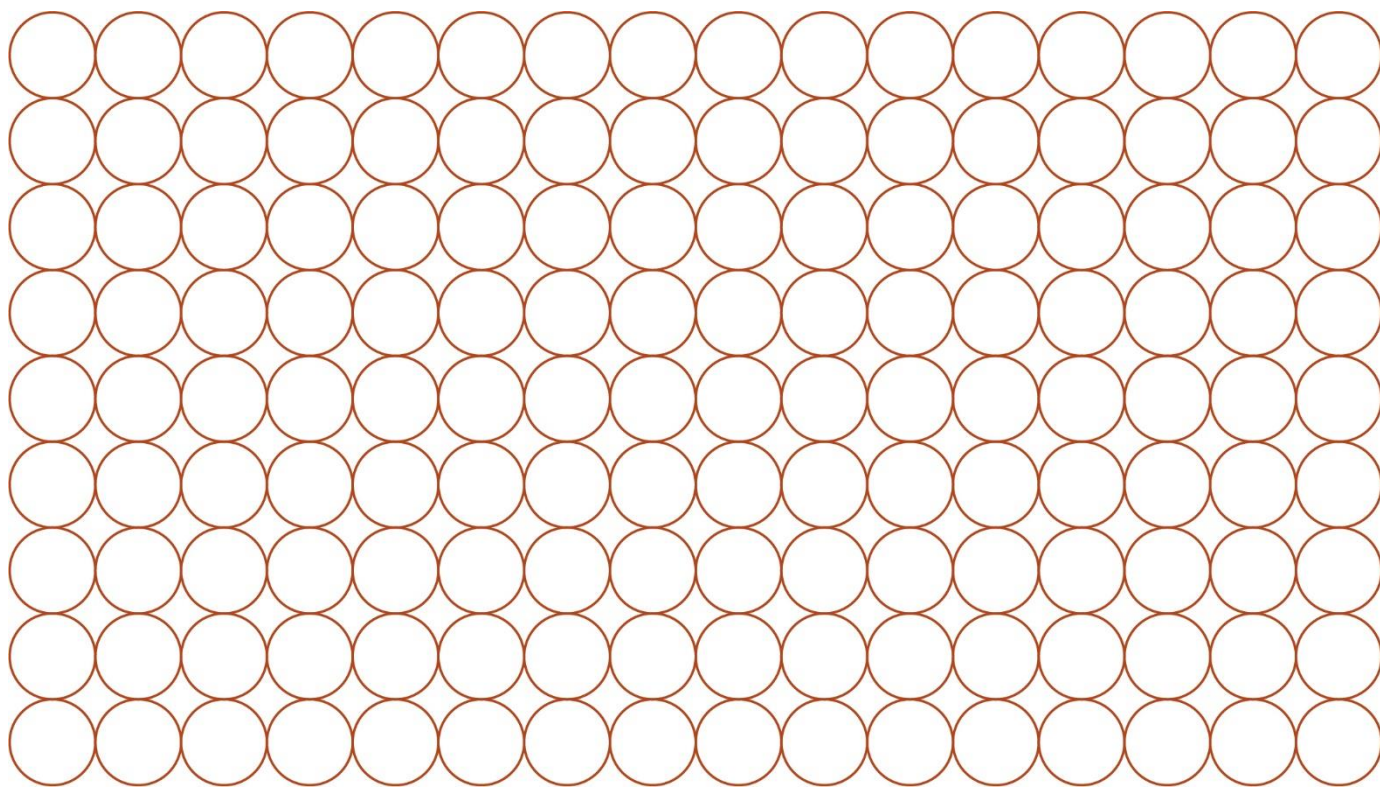
Interaktion: strategier

Stycket avslutas med en formulering som riktar lärarens bedömningsfokus mot i vilken grad interaktionerna underlättas och förbättras av elevens strategier. De värdeord som används är *i någon mån* och *i viss utsträckning*. För betyget A gäller användning av interaktiva strategier utan värdeord. Exempel på interaktiva strategier finns i det centrala innehållets kunskapsområde ”Produktion och interaktion”.

Förhållanden i olika sammanhang och situationer där språket används

Även målet *förståelse av kulturella och sociala förhållanden bland döva och andra teckenspråkiga i olika sammanhang och situationer nationellt och internationellt* är en central del av elevens kunskaper i ämnet och ingår därför i betygskriteriernas sista stycke. Ordet *förhållanden* syftar på innehållet i den sista punkten i kunskapsområdet ”Kommunikationens innehåll”.

I teckenspråk för hörande på denna nivå anges att eleven ska *kommentera [...] på teckenspråk*. Avsikten med att på så sätt begränsa uttrycken för förståelse är att undvika intrycket av att det främst handlar om att redovisa fakta. De värdeord som används är *på ett mycket enkelt sätt, på ett enkelt sätt* och *översiktligt*. Dessa värdeord är valda för att spegla den begränsning för eleven som uttrycket *på teckenspråk* innebär.

Skolverket

www.skolverket.se